

Türkiye’de Organik Tarım ve Organik Tarıma Verilen Desteklemeler

Halil KIZILASLAN Ahmet OLGUN

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Tokat

Özet: Bu çalışmanın ana amacı, Türkiye’de organik tarım ve organik tarıma verilen desteklerin incelenmesidir. Bununla birlikte, çalışmanın yan amaçları arasında, Dünya’da ve önde gelen ülkelerde organik tarımın genel yapısının verilmesi de yer almaktadır. Türkiye ile ilgili olarak 2002-2009 döneminde organik tarımın gelişimi ele alınmıştır. Ayrıca organik tarımın bölgesel dağılımı, bitkisel ve hayvansal ürün üretici sayısındaki gelişmeler, organik ürün ticareti incelenmiştir. Türkiye’de organik tarıma verilen destekler incelenirken, doğrudan ve dolaylı olarak organik tarımı etkileyen destekler ve kararlar ele alınmıştır. Sonuç olarak, Dünya’da organik tarım alanlarının ve üretici sayısının giderek arttığı, buna karşılık Türkiye’nin ise, organik tarım konusunda sahip olduğu potansiyeli yeterince kullanamadığına dikkat çekilerek bazı çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: organik tarım, devlet desteği, Türkiye.

Organic Agriculture and Supports Given to Organic Agriculture in Turkey

Abstract: The main objective of this study, to examine the support given to organic agriculture and organic farming. However, the overall structure of organic farming in the leading countries and the world are included. Development of organic agriculture in Turkey are discussed during 2002-2009. In addition, the regional distribution of organic farming, development in the number of product producers crop and livestock, trade of organic products were investigated. Supports given to organic agriculture in Turkey were determined and supports and decisions affecting the organic farming are discussed. As a result, it is understood that number of producers and lands of organic agriculture are increasing in the world. Meanwhile, it is thought that Turkey cannot use its potential about organic agriculture sufficiently.

Key Words: organic agriculture, government support ,Turkey

1. Giriş

Tarım, yaşamsal faaliyetler içerisinde en vazgeçilmez olanlardan biridir. Eski dönemlerde ilkel yöntemlerle tarım yapılmakta iken, Dünya nüfusunun artması ve teknolojinin hızla gelişmesi neticesinde, tarımda aşırı oranda kimyasal girdi kullanılmış, en az girdi ile en fazla ürün alabilmek için, teknolojinin tüm olanakları tarımsal alanlarda kullanılmıştır.

Organik tarım, bitkisel veya hayvansal üretimi doğanın dengesini bozmadan yapmak amacıyla uygun ekolojiler seçerek yapay kimyasal girdi kullanmadan sadece kültürel önlemler, biyolojik mücadele ve organik kökenli girdiler kullanılarak yapılan bir tarım şeklidir. Organik tarımın amacı, toprak ve su kaynakları ile havayı kirletmeden çevre, bitki, hayvan ve insan sağlığını korumaktır. Organik tarımın geçmişi 20.yüzyıla dayanmaktadır. Özellikle bu yüzyılda çevre bilinci, ozon tabakasındaki incelme ve dünya geleceğinin tehlikeye girmesi gibi konular önemli ölçüde tartışılmaya başlanmıştır. Önceleri çok çeşitli yöntemler ve teoriler geliştirilmiş, hatta bu yöntemlere astrolojik boyutlar katılarak ay ve

yıldızların etkisini de üretime katan ekoller ortaya çıkmıştır. Tüm bu ekoller incelendiğinde görülen temel öğe; ekolojik dengenin korunarak, bitkisel ve hayvansal üretimin birlikte aile işletmeciliği şeklinde yapılması, dolayısıyla üretimden tüketime kısa devrelerin kurularak kendi kendine yeterliliğin sağlanmasıdır. Bu özelliği nedeni ile 1. ve 2. Dünya savaşları arasında popüler olan organik tarım 1950 yılından sonra Amerika Birleşik Devletleri’nin Marshall yardımı ile önemini yitirmiş, sağlanan ekonomik katkılar ve aşırı desteklemeler sonucu entansif tarım süratle yayılmış, makineleşme, kimyasal ilaç ve gübreler ile kimyasal katkı maddeleri kullanılmaya başlanılmıştır. 60’lı yılların sonunda Avrupa Topluluğu’nun uyguladığı tarımsal destekleme politikaları, 1970 de pestisitlerin ve kimyasal gübrenin keşfi de bu gelişmeye katkıda bulunmuştur.

Özellikle 1960’lı yıllarda başlatılan ve adına kısaca “Yeşil Devrim” denilen tarımsal üretim teknikleri ile verimde % 100’e varan artışlar sağlanmıştır. Üretimdeki bu patlama,

yüzyılın en önemli teknolojik başarılarından biri olarak kabul edilmektedir. Ancak, geleneksel üretim teknikleri ekosistemin hızlı bir şekilde bozulmasına neden olduğu için, sürdürülemez bir gelişmenin de eşğine gelmiştir (Ak, 2004). Günümüzde bu uygulamalar doğal dengenin bozulmasına olan etkileri ve besin zinciri yoluyla insanın yanı sıra tüm canlılara ulaşabilen yaşamsal tehlike yaratma özellikleri ile sanayi ya da kentsel kirlilikler kadar dikkat çekmeye başlamıştır (Turhan, 2005).

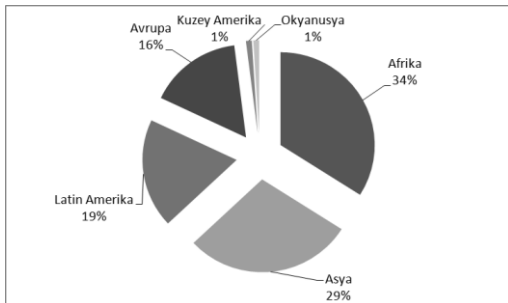
Ortaya çıkan olumsuzluklar sonucunda, tarımda doğanın dengesini bozmadan ürün kalitesini yükseltmek ve güvenilir, sağlıklı gıdalar üretmek gerekliliği anlaşılmıştır. Bu amaçla yapılan çalışmalar neticesinde “organik tarım” ortaya çıkmıştır.

Küresel kirliliğin artmasıyla birlikte gerek uluslararası gerekse ulusal düzeyde organik tarıma yönelik bir takım düzenlemeler yapılmakta ve organik tarım üretimi artmaktadır (İpek ve Yaşar Çil, 2010).

Bu çalışmada, Dünya’da ve Türkiye’de genel organik üretim verileri ve üretim düzeyleri ile ayrıca organik üretime verilen devlet desteklemeleri hakkında bilgiler verilmesi amaçlanmıştır.

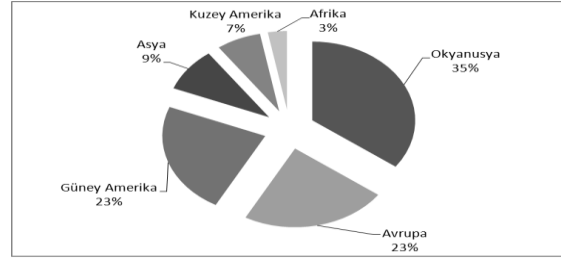
2. DÜNYA’DA ORGANİK TARIM

Günümüzde organik tarım, Dünya genelinde pazar hacmi ve tüketim talebi gittikçe artan bir sektör haline gelmektedir. Gelişmiş ülkelerin tüketici, gelişmekte olan ülkelerin ise üretici konumuna gelmeye başladıkları dikkati çekmektedir. Dünya’da organik tarım alanında her 100 üreticiden 34’ü Afrika’da, 29’u Asya’da, 19’u Latin Amerika ülkelerinde, 16’sı Avrupa’da, 1’i Kuzey Amerika ülkelerinde ve 1’i ise Avustralya’da bulunmaktadır (Şekil 1).

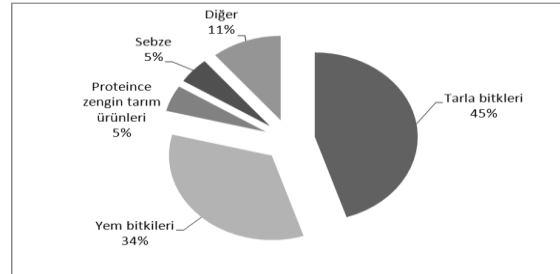
Şekil 1. Dünya’da Organik Üreticilerin Kıtalar Göre Dağılımı (Anonim, 2009a)

Şekil 2’ye göre Dünya’daki organik tarım ve doğal toplama alanlarının % 35’i Okyanusya (Avustralya)’da, % 23’ü Avrupa’da, % 23’ü Güney Amerika’da, % 9’u Asya’da, % 7’si Kuzey Amerika’da ve % 3’ü is Afrika’dadır.

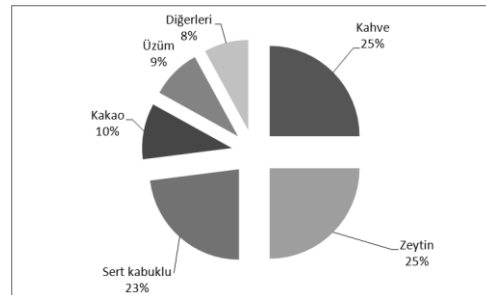
Şekil 2. Kıtalar Göre Organik Tarım ve Doğal Toplama Alanlarının Dağılımı (Anonim, 2009a)

Dünya’da sürülebilir organik tarım alanlarının % 45’inin tarla bitkilerine, % 34’ünün yem bitkilerine, % 5’inin proteince zengin tarım ürünlerine, % 5’inin sebze üretimine ve % 11’inin ise diğer bitkilere ayrılmış olduğu Şekil 3’de dikkati çekmektedir.

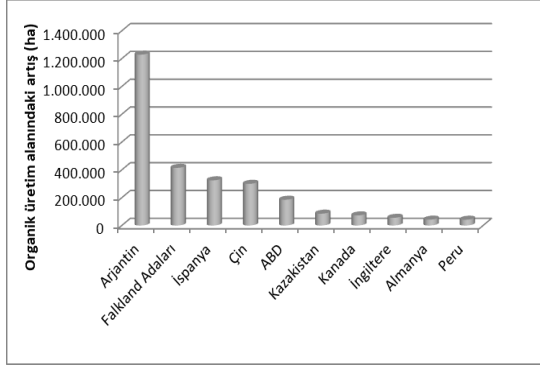
Şekil 3. Dünya’da Sürülebilir Organik Tarım Alanlarının Kullanımı (Anonim, 2009a)

Dünya’da organik olarak yetiştirilen çok yıllık bitki alanları Şekil 4’te incelendiğinde % 25 oranında kahve, % 25 oranında zeytin, % 23 oranında sert kabuklular, % 10 oranında kakao, % 9 oranında üzüm ve % 8 oranında ise diğer bitkilerin yetiştirilmiş olduğu görülmektedir.

Şekil 4. Dünya’da Organik Olarak Yetiştirilen Çok Yıllık Türler (Anonim, 2009a)

2007-2008 döneminde Dünya’da organik tarım alanında en çok büyüyen ülke 1.229.068 hektar ile Arjantin olmuştur. Arjantin’i ise sırasıyla Falkland Adaları, İspanya, Çin, Amerika Birleşik Devletleri, Kazakistan, Kanada, İngiltere, Almanya ve Peru izlemektedir (Şekil 5).

Şekil 5. 2007-2008 Yıllarında Organik Tarımda En Çok Büyüyen Ülkeler (Anonim, 2009a)

2007 yılı itibarıyla Dünya’da 141 ülkede organik tarım yapılmakta iken, 2008 yılında bu sayı 154 ülkeye ulaşmıştır. 2008 yılı sonu verilerine göre Dünya’da 35 milyon hektar alan organik standartlara göre sertifikalandırılmıştır. Geçiş dönemi rakamları da bu alana dahildir. Alan, 2007 yılı verileri ile karşılaştırıldığında 3 milyon hektar gibi ciddi bir artış göstermiştir. Büyüme en fazla Latin Amerika ve Avrupa’da görülmüştür. Organik tarım alanlarının yaklaşık üçte biri tek yıllık veya çok yıllık bitkisel üretim alanlarından, üçte ikisi ise hayvan otlatmasında da kullanılan yeşil alanlardan oluşmaktadır. Arıcılık için sertifikalandırılan alanlar dahil doğadan toplama 31,1 milyon hektar alanı oluşturmaktadır. Organik su ürünleri yetiştiriciliği ise 0,4 milyon hektar alanda yapılmaktadır. Sonuç olarak Dünya’da

organik sertifika altına alınmış toplam alan 66,5 milyon hektara ulaşmış bulunmaktadır (Anonim, 2009a).

Bugün organik hayvancılıkta en önemli ülkeler ABD ve Kanada olup, bu ülkelerde bazı hormonların laboratuvar koşullarında insan ve hayvanlarda kanser oluşturabileceğinin saptanmasından sonra özellikle organik et ve süte olan talep artmıştır (Atasever ve Erdem, 2007).

Dünya’da organik hayvancılıkta diğer önemli ülkeler ise; Avusturya, Danimarka, Almanya, İngiltere, Fransa ve Arjantin olarak sıralanabilir.

AB ülkeleri içerisinde yıllık organik süt üretimi kapasitesi bakımından yıllık 300.000 tonluk üretim değeri ile Avusturya ve Danimarka’nın ilk sırayı paylaştıkları Çizelge 1’de dikkati çekmektedir..

Çizelge 1. Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde Yıllık Organik Süt Üretimleri (Çiçek ve Tandoğan, 2009)

Ülke	Organik Süt Üretimi (1000 Ton/Yıl)
Avusturya	300
Danimarka	300
Fransa	80
Hollanda	60
Almanya	28.5
İngiltere	20

Çizelge 2’de bazı ülkelerde yıllık bazda hayvan başına konvansiyonel ve organik süt verim miktarları verilmiştir. Buna göre çizelgedeki ülkeler arasında, konvansiyonel ve organik süt verim miktarları birbirine en yakın ülke Almanya’dır. Danimarka ise bu konuda Almanya’dan sonra ikincisidir. Ayrıca konvansiyonel ve organik süt verim miktarları arasındaki farkın en yüksek olduğu ülke ABD’dir.

Çizelge 2. Bazı Ülkelerdeki Konvansiyonel ve Organik Süt Sığırın Yetiştiriciliğinde İneklerde Süt Verimi Ortalamaları (kg/yıl/inek) (Çiçek ve Tandoğan, 2009)

Ülke	Konvansiyonel Yetiştiricilik	Organik Yetiştiricilik	Fark (%)
Galler	6188	5326	-13.93
Fransa	8000	6226	-22.18
Almanya	5568	5342	-4.06
İsviçre	5674	5075	-10.56
Danimarka	6929	6355	-8.28
Kanada	7640	5936	-22.30
ABD	8618	6175	-28.35

Türkiye’de Organik Tarım ve Organik Tarıma Verilen Desteklemeler

Çizelge 3’de AB üyesi bazı ülkelerde toplam süt sığırları varlığı içindeki organik amaçlı yetiştirilen süt sığırları varlığı oranı verilmektedir. Bu oran Avusturya’da % 15, İsviçre’de % 10, Danimarka’da % 7, İsveç’de % 4,3, Almanya’da % 1,2 ve Hollanda da ise % 0,5’dir.

Çizelge 3. Bazı AB Ülkelerinde Sertifikalı Organik Süt Sığırlarının Toplam Sığır Varlığı İçindeki Oranı (Atasever ve Erdem, 2007)

Ülke	Organik süt sığırları (%)
Avusturya	15
İsviçre	10
Danimarka	7
İsveç	4.3
Almanya	1.2
Hollanda	0.5

3. TÜRKİYE’DE ORGANİK TARIM

3.1. Türkiye’de Organik Bitkisel Üretim

Türkiye’de organik tarım faaliyetleri 1986 yılında, Avrupa’daki gelişmelerden farklı şekilde, ithalatçı firmaların istekleri doğrultusunda ve ihracata yönelik olarak, Ege Bölgesi’nden kuru üzüm ve kuru incir ihracatıyla başlamıştır (Bakırcı, 2005).

Türkiye’de yıllar itibarıyla organik üretim göstergeleri Çizelge 4’den incelenebilir. 2002-2009 yılları arası veriler incelendiğinde, toplam üretim alanı ve çiftçi sayısı verileri yıllar itibarıyla artış yada azalış gösterse de, 2002 yılı baz alındığında 2009 yılında ürün sayısının yaklaşık % 41, üretici sayısının ise, yaklaşık 2,86 kat arttığı dikkati çekmektedir (Çizelge 4) Yetiştiricilik yapılan tarım alanı 2002 yılında 57.365 hektar iken, 2009 yılına gelindiğinde yaklaşık 5,68 kat artış göstererek 325.831 hektar olmuştur. Doğal toplama alanı 2002 yılında 32.462 hektar iken, 2009 yılına gelindiğinde yaklaşık 5,41 kat artarak 175.810 hektar olmuştur. Toplam üretim alanı ise 2002 yılında 89.827 hektar iken, 2009 yılına gelindiğinde yaklaşık 5,58 kat artış göstererek 501.641 hektar düzeyine ulaşmıştır. Türkiye’de, 2008 yılı verilerine göre ise toplam 14.926 organik üreticinin % 62,88’lik kısmını oluşturan 9.384 üretici tam organik sertifikaya sahip olup, % 37,12’lik kısmını oluşturan 5.542 üretici ise geçiş dönemi sertifikasına sahiptir. Mevzuata göre, tek yıllık ürünlerde 2 yıl, çok yıllık ürünlerde 3 yıl geçiş sürecine ihtiyaç vardır. Bu sürecin sonunda geçiş dönemi üreticileri organik ürün sertifikası almaya hak kazanmaktadır (Altındişli ve Aksoy, 2010).

Çizelge 4. Türkiye’de Yıllar itibarıyla Organik Tarım Faaliyetinin Gelişimi (Anonim, 2010a)

Yıllar	Ürün Sayısı	İndeks	Çiftçi Sayısı	İndeks	Yetiştiricilik Yapılan Alan (ha)	İndeks	Doğal Toplama Alanı (ha)	İndeks	Toplam Üretim Alanı (ha)	İndeks	Üretim Miktarı (ton)	İndeks
2002	150	100,00	12.428	100,00	57.365	100,00	32.462	100,00	89.827	100,00	310.125	100,00
2003	179	119,33	14.798	119,07	73.368	127,90	40.253	124,00	113.621	126,49	323.981	104,47
2004	174	116,00	12.806	103,04	108.598	189,31	100.975	311,06	209.573	233,31	378.803	122,15
2005	205	136,67	14.401	115,88	93.134	162,35	110.677	340,94	203.811	226,89	421.934	136,05
2006	203	135,33	14.256	114,71	100.275	174,80	92.514	284,99	192.789	214,62	458.095	147,71
2007	201	134,00	16.276	130,96	124.263	216,62	50.020	154,09	174.283	194,02	568.128	183,19
2008	247	164,67	14.926	120,10	109.387	190,69	57.496	177,12	166.883	185,78	530.225	170,97
2009	212	141,33	35.565	286,17	325.831	568,00	175.810	541,59	501.641	558,45	983.715	317,20

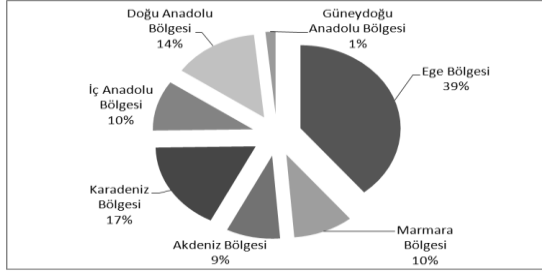
Çizelge 5 incelendiğinde, Ege Bölgesi’nin 3.663 üretici ile ilk sırada yer aldığı dikkati çekmektedir. Hemen ardından ikinci sırada ise 1.627 üretici ile Karadeniz Bölgesi, üçüncü sırada 1.297 üretici ile Doğu Anadolu Bölgesi gelmektedir. Son sırada ise 153 üretici ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi yer almaktadır. Çizelge 5 verilerine göre, Ege Bölgesi’nin 3.663 üretici ile ilk sırada yer almaktadır.

Hemen ardından ikinci sırada ise 1.627 üretici ile Karadeniz Bölgesi, üçüncü sırada 1.297 üretici ile Doğu Anadolu Bölgesi gelmektedir. Son sırada ise 153 üretici ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi yer almaktadır. Bölgelere göre organik üretim yapan üreticilerin oransal dağılımı Şekil 6’da görüldüğü gibidir.

Ege Bölgesi, Türkiye’de organik tarımın ilk olarak başladığı yöre olmakla birlikte, halen

Çizelge 5. Türkiye’de 2008 Yılı Verilerine Göre Organik Sertifikalı Üreticilerin Bölgelere Göre Dağılımı (Geçiş Süreci Hariç) (Altındışli ve Aksoy, 2010)

Bölgeler	Üretici Sayısı	Dağılım (%)
Ege Bölgesi	3.663	39,03
Karadeniz Bölgesi	1.627	17,34
Doğu Anadolu Bölgesi	1.297	13,82
İç Anadolu Bölgesi	918	9,78
Marmara Bölgesi	909	9,69
Akdeniz Bölgesi	817	8,71
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	153	1,63
Toplam	9.384	100,00

Şekil 6. Türkiye’de 2008 Yılı İtibariyle Bölgelere Ait Organik Üretim Yapan Üreticilerin Dağılımı

organik üretim ve ihracatının önemli kalemlerin başında gelen kuru üzüm ve kuru incirin üretim merkezi olması nedenleriyle organik tarımda en önemli bölge konumundadır. Organik üreticilerinin % 39’u, organik üretim alanlarının % 29’u Ege bölgesinde yer almaktadır (Anonim, 2009b).

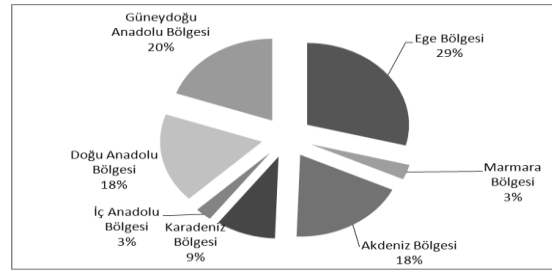
İller bazındaki organik işletme sayılarına bakıldığında 1.156 üreticiyle İzmir’in ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İkinci sırada ise 897 üreticiyle Aydın, üçüncü sırada ise 869 üreticiyle Manisa gelmektedir (Anonim, 2009b). Şekil 7’de gösterilen üretim alanı verileri incelendiğinde, % 29’luk oranla Ege Bölgesi’nin ilk sırada geldiği görülmektedir. İkinci sırayı % 20’lik oranla Güneydoğu Anadolu Bölgesi almaktadır. Bu bölge, organik üretim alanlarının % 20’sine sahip olmasına rağmen organik işletmelerin sadece % 1’ine sahiptir. Bölgede yer alan organik üretici başına düşen işletmelerin büyük olması böyle bir sonuç doğurmaktadır Üçüncülüğü ise, % 18’lik oranlarla Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri paylaşmaktadır. Karadeniz Bölgesi % 9’luk

oranla beşinci sıradadır. İç Anadolu ve Marmara Bölgeleri ise % 3’lük oranlarla son iki sırayı paylaşmaktadır.

Çizelge 6 incelendiğinde, 2009 yılı itibariyle Türkiye’de 81 ilin 67’sinde organik tarım faaliyetleri çeşitli seviyelerde yürütülmekte olduğu dikkati çekmektedir.

Üretim alanı olarak ele alındığında 23.597 hektar alanla en büyük organik üretim alanı Şanlıurfa’da bulunmaktadır. İzmir 23.356 hektar, Mersin 14.519 hektar organik üretim alanıyla Şanlıurfa’dan sonra en büyük alana sahip iki şehirdir (Anonim, 2009b).

Şekil 7. Türkiye’de 2008 Yılı İtibariyle Bölgelere Ait

Üretim Alanı Verileri (Anonim, 2009b)

Çizelge 6 verileri incelendiğinde, 2009 yılı itibariyle Türkiye’de 81 ilin 67’sinde organik tarım faaliyetleri çeşitli seviyelerde yürütülmekte olup üretilen ürünler kuru meyve, sebze, meyve, tarla bitkileri, tıbbi bitkiler ve hayvansal ürünlerden oluşmaktadır.

Türkiye’de halen yürürlükte olan organik tarım mevzuatının temel direği “5262 Sayılı Organik Tarım Kanunu” olup, bu kanun 01.12.2004 tarihinde kabul edilmiş ve 03.12.2004 tarih, 25659 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ayrıca en son 18.08.2010 tarih, 27676 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” ile T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın konu ile ilgili genelge ve genel yazılarının ise bu kanunun uygulayıcısı konumunda olduğu ifade edilebilir.

Ürün çeşitliliği açısından çoğu doğadan toplanan tıbbi ve aromatik bitkiler 97 farklı ürünle ilk sırada yer alırken, sebzeler 54 ürünle 2. sırada, meyveler 53 farklı ürünle 3. sırada gelmektedir (Çizelge 7).

Türkiye’de Organik Tarım ve Organik Tarıma Verilen Desteklemeler

Çizelge 6. Türkiye’de 2009 Yılı İtibariyle Organik Tarım Yapılan İller Listesi (Anonim, 2010b)

1	Adana	18	Çanakkale	35	Kahramanmaraş	52	Niğde
2	Adıyaman	19	Çankırı	36	Karaman	53	Ordu
3	Afyonkarahisar	20	Çorum	37	Kars	54	Osmaniye
4	Ağrı	21	Denizli	38	Kastamonu	55	Rize
5	Amasya	22	Diyarbakır	39	Kayseri	56	Sakarya
6	Ankara	23	Düzce	40	Kırıkkale	57	Samsun
7	Antalya	24	Erzincan	41	Kırklareli	58	Sinop
8	Artvin	25	Erzurum	42	Kocaeli	59	Sivas
9	Aydın	26	Eskişehir	43	Konya	60	Şanlıurfa
10	Balıkesir	27	Gaziantep	44	Kütahya	61	Tekirdağ
11	Batman	28	Giresun	45	Malatya	62	Tokat
12	Bayburt	29	Gümüşhane	46	Manisa	63	Trabzon
13	Bilecik	30	Hatay	47	Mardin	64	Van
14	Bingöl	31	Iğdır	48	Mersin	65	Yalova
15	Bolu	32	Isparta	49	Muğla	66	Yozgat
16	Burdur	33	İstanbul	50	Muş	67	Zonguldak
17	Bursa	34	İzmir	51	Nevşehir		

Çizelge 7. Türkiye’de 2008 Yılında Üretilen Organik Ürünlerin Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (Altındişli ve Aksoy, 2010)

Ürün Grupları	Organik		Geçiş Süreci	
	Ürün Sayısı (adet)	%	Ürün Sayısı (adet)	%
Meyve	53	21,5	42	32,0
Sebze	54	21,8	34	26,0
Tarla Bitkileri	32	13,0	31	23,6
Tıbbi ve Aromatik Bitkiler	97	39,3	23	17,6
Diğer	11	4,4	1	0,8
Toplam	247	100,0	131	100,0

3.2. Türkiye’de Organik Hayvansal Üretim

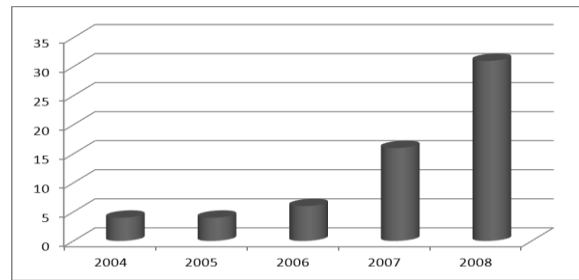
Türkiye’de tüketicilerin önemli bir kısmının gelir düzeyinin çok düşük olması ve henüz geleneksel üretim şekliyle üretilen hayvansal ürünlerin bile yeterince tüketilememesi nedeniyle organik hayvansal ürün talebi çok düşük düzeydedir. Türk tüketicisi üzerinde yapılan bir araştırmaya göre; 397 tüketiciden sadece 10’u (%2.5) organik hayvansal ürünler tüketmeyi tercih edebileceğini bildirmiştir (Çiçek ve Tandoğan, 2009).

Türkiye’de ekolojik hayvancılığa ilişkin çalışmalar daha çok arıcılık üzerinde yoğunlaşmış olup, ekolojik et ve süt üretimine yönelik araştırmalar ise son zamanlarda önem kazanmaya başlamıştır (Çukur ve Saner, 2005).

Türkiye’de organik hayvancılığın gelişebilmesi için yem üretiminin ekim nöbetine alınarak artırılması ve hayvancılığa ilişkin destek programlarının planlanması gerekmektedir (Anonim, 2009b).

Şekil 8 incelendiğinde 2004 – 2008 yılları

arasındaki 5 yıllık dönemde organik yöntemlerle hayvansal üretim yapan üretici sayısının 2008 yılı itibariyle 31 adede ulaştığı dikkati çekmektedir. Ancak 31 olan üretici sayısının Türkiye gibi hayvancılık ve tarım potansiyeli çok yüksek olan bir ülke için çok düşük bir rakam olduğu belirtilmelidir.

Şekil 8. Türkiye’de 2004 - 2008 Yılları Arasında Organik Hayvancılık Yapan Üretici Sayıları (2008 Yılı Verileri) (Anonim, 2009b)

Çizelge 8’de ise, illere göre hayvansal organik üretim yapan üretici sayısı verilmiştir.

Çizelge 8. İllere Göre Hayvansal Üretim Yapan Üretici Sayıları (2008 yılı verileri) (Anonim, 2009b)

İller	Üretici Sayısı	İller	Üretici Sayısı
1- Aydın	2	7- Erzurum	1
2- Balıkesir	1	8- Gümüşhane	13
3- Bolu	1	9- Iğdır	2
4- Bursa	1	10- Karaman	1
5- Çanakkale	5	11- Kırklareli	1
6- Elazığ	1	12- Samsun	2

Türkiye, hayvan sayısı bakımından büyük bir potansiyele sahip olup, tavukçuluğun tamamına yakını, süt sığırcılığının ise bir bölümü hariç diğer hayvancılık dallarında üretim daha çok ekstansif koşullarda yapılmaktadır. Günümüzde Türkiye’de ekolojik hayvancılık yapan işletme sayısı yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte son yıllarda Kelkit Havzasında başlatılan ekolojik süt sığırcılığı projesi Türkiye’de ekolojik hayvancılık konusunda yürütülen en büyük ulusal projedir. Ayrıca Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği ise, ekolojik tarım turizmi konusunda ekolojik tarım yapan çiftliklerle birlikte örnek bir proje yürütmektedir (Ak ve Kantar, 2007).

3.3. Türkiye’de Organik Ürünlerin Ticareti

Türkiye’de üretilen organik ürünlerin % 99’u ihraç edilmekte olup, bu ürünlerin yurt dışı pazarlarda sorunsuz dolaşabilmesi için alıcı ülkelerin organik tarımla ilgili standartlarına göre üretilmiş ve sertifikalandırılmış olmaları gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye dışındaki mevcut belli başlı standartların iyi bilinmesi ve bu standartlara göre üretimin başlangıçtan itibaren yönlendirilmesi ve sertifikalandırılması, ürünlerin pazarlanmasında farklılıklarından kaynaklanacak sorunları ortadan kaldırmak açısından çok önemlidir (Avcı, 2007).

İhracat tutarları incelendiğinde; ihraç edilen organik ürün değerlerinde aşırı dalgalanmaların olmadığı anlaşılmaktadır. 2003 yılında artış başlangıç yılına göre %90,7’lik artış oranı ile en üst seviyededir.

Türkiye’nin 2009 yılı organik ürün ithalatı verileri Çizelge 10’da incelendiğinde, yapılan ithalatın ağırlıklı olarak AB ülkelerinden gerçekleştirildiği ve AB ülkeleri dışında Hindistan, Avustralya, Filipinler ve Çin’den organik ürün ithalatı yapıldığı anlaşılmaktadır

Çizelge 9. Türkiye’de Yıllara Göre Organik Ürün İhracat Verileri (Anonim, 2010d)

YIL	TUTAR (\$)	İndeks 1998=100
1998	19.370.599	100,0
1999	24.563.892	126,8
2000	22.756.297	117,5
2001	27.242.407	140,6
2002	30.877.140	159,4
2003	36.932.995	190,7
2004	33.076.319	170,8
2005	26.230.259	135,4
2006	28.236.617	145,8
2007	29.359.321	151,6
2008	27.260.473	140,7
2009	27.504.928	142,0

Çizelge 11’de verilen bazı organik ve konvansiyonel ürünlerin perakende satış fiyatları karşılaştırıldığında, en yüksek farkın %820 düzeyinde(8.2 katlık artış) organik salça ile konvansiyonel salça fiyatları arasında olduğu göze çarpmaktadır. En düşük farkın görüldüğü organik pirinç ile konvansiyonel pirinç fiyatları arasında ise, %155.56 düzeyinde (1,55 katlık) artış görülmektedir.

3.4. Türkiye’de Organik Tarıma Verilen Desteklemeler

Çevre dostu organik tarımın sürdürülebilir ve tercih edilen bir tarım sistemi olarak yerleşmesi için, üreticilerin bu sisteme özendirilmesi, teşvik edilmesi, bunların yanında ayrıca konvansiyonel tarıma göre daha fazla kar elde etmelerinin sağlanması gerekmektedir. Aksi halde üreticiler bu sistemi

Türkiye’de Organik Tarım ve Organik Tarıma Verilen Desteklemeler

Çizelge 10. Türkiye’de 2009 Yılı Organik Ürün İthalatı Verileri (Anonim, 2010c)

Ürün Adı	Miktarı (Kg)	Statüsü(O/G)	Ürün Kökeni (Bit./Hayv./Karışık)	İthal Edilen Ülke
Ahududu Reçeli	104,3	Organik	B	Belçika
Ahududu ve yaban mersini reçeli	549.483	Organik	B	İsveç
Ayçiçeği Çekirdeği (iç)	375	Organik	B	Hollanda
Ayçiçek Yağı	900	Organik	B	Hollanda
Ayçiçek Yağı	7.672,8	Organik	B	Almanya
Balmumu	1.000	Organik	H	Hindistan
Bergamot Aromalı Çay	16,5	Organik	B	Belçika
Brüksel Kahvaltı Çayı	51	Organik	B	Belçika
Buğday çimi (toz)	156,25	Organik	B	Avustralya
Çikolata	4.235,9	Organik	K	Almanya-Hollanda
Çilek Reçeli	71	Organik	B	Belçika
ÇİLEK REÇELİ	1.944	Organik	B	İsveç
Dilimli hıyar turşusu	1.012,5	Organik	B	İsveç
Dört Kırmızı Meyve Reçeli	66,6	Organik	B	Belçika
Filter coffee medium roast organic	210	Organik	B	İsveç
Filtre kahve	30	Organik	B	İsveç
Hindistan Cevizi Yağı	705	Organik	B	Filipinler
Kabak Çekirdeği (iç)	150	Organik	B	Hollanda
Kahve	273	Organik	B	Belçika
Kahve	210	Organik	B	İtalya
Kahve	1116	Organik	B	Hollanda
Kakao Nib	500	Organik	B	Filipinler
Kayısı Reçeli	73,3	Organik	B	Belçika
Keten Tohumu	250	Organik	B	Hollanda
Portakal Reçeli	71	Organik	B	Belçika
Portakal ve mürver çiçeği marmelatı	2.067,12	Organik	B	İsveç
Rokfor Peyniri	210.693	Organik	H	İsveç
Soya unu	100.000	Organik	B	Çin
Sürülebilir Çikolata	811,2	Organik	K	Belçika
Yeşil Çay	13,2	Organik	B	Belçika
Yulaf Ezmesi	350	Organik	B	Hollanda
Zencefilli kurabiye	2.835	Organik	B	İsveç

Çizelge 11. Bazı Organik ve Konvansiyonel Ürünlerin Perakende Satış Fiyatları (Anonim, 2011c)

Ürün Çeşidi	Konvansiyonel Ürün Fiyatı(TL) (1)	Organik Ürün Fiyatı(TL) (2)	Fiyat Farkı(TL)	2/1*100
Dana Kıyma (Kg)	16,90	56,67	39,77	335,33
Tavuk (Kg)	6,75	36,00	29,25	533,33
Süt (Lt)	1,75	4,05	2,30	231,43
Yoğurt (Kg)	3,00	11,98	8,98	399,33
Beyaz Peynir (Kg)	9,00	21,41	12,41	237,89
Tereyağı (Kg)	11,99	55,00	43,01	458,72
Un (Kg)	2,19	4,00	1,81	182,65
Pirinç (Kg)	4,50	7,00	2,50	155,56
Makarna (Kg)	2,50	10,80	8,30	432,00
Siyah Zeytin (Kg)	10,50	32,40	21,90	308,57
Yumurta (30 Adet)	7,50	24,00	16,50	320,00
Portakal (Kg)	1,90	5,40	3,50	284,21
Elma (Kg)	3,00	5,94	2,94	198,00
Salça (Kg)	4,25	34,85	30,60	820,00
Havuç (Kg)	1,19	4,99	3,80	419,33
Salatalık (Kg)	2,19	6,75	4,56	308,22
Domates (Kg)	2,00	7,99	5,99	399,50
Sivri Biber (Kg)	3,79	14,04	10,25	370,45

Türkiye’de Organik Tarım ve Organik Tarıma Verilen Desteklemeler

Çizelge 12. Türkiye’de Organik Ürünler İçin Yıllar İtibariyle (DGD Ödemeleri Hariç) Dekar Başına Yapılan Destekleme Miktarları (Anonim, 2011a)

YIL	D.G.D. ÖDEMESİ HARİCİ DEKAR BAŞINA ÖDENEN DESTEKLEME TUTARI	YIL	D.G.D. ÖDEMESİ HARİCİ DEKAR BAŞINA ÖDENEN DESTEKLEME TUTARI
2005	3 TL	2009	20 TL
2006	3 TL	2010	25 TL
2007	5 TL	2011	25 TL
2008	18 TL		

benimsemeyecek ve sürdürmeyeceklerdir. Organik tarım faaliyetlerinin devam ettirilmesini sağlamak amacıyla, Dünya’da birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de destekleme ödemesi uygulamaları başlatılmış ve halen devam etmektedir.

Dolaylı olarak organik tarımda kullanılacak bir diğer destek “Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Programı” (ÇATAK)’tır. Bu programda çevreyi koruyan üretimi yaygınlaştırmak ve bunu gerçekleştirmek isteyen üreticilerin de desteklenmesi öngörülmüştür. İlk uygulamalar Konya-Ereğli Sazlığı, Kırşehir- Seyfe Gölü, Kayseri-Sultan Sazlığı, Isparta-Kovada Kanal Bölgesi’nde olmuş, Çanakkale, Karaman, Kahramanmaraş, Nevşehir, Niğde illeri de bu kapsama alınmıştır. Programda çevre dostu tarım teknikleri ve kültürel uygulamalara destek sağlanmaktadır. ÇATAK programının 2010 yılından itibaren Aksaray, Burdur, Mersin, Bilecik Adana, Denizli, Samsun, Sivas, Amasya, Afyon illerinde ve Konya Kapalı havzasını da içine alacak şekilde toplam 5.000

ha alanda uygulanması, daha sonraki yıllarda tüm ülkeye yaygınlaştırılması planlanmaktadır (Altındişli ve Aksoy, 2010).

Bu amaçla “Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunmasını Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesine” İlişkin 2008/14268 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 14.11.2008 tarihli ve 27054 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. 2. kategori çevre dostu tarım teknikleri ve kültürel uygulamalarına 135 TL/da ödeme yapılması planlanmıştır (Anonim, 2011a).

24.02.2011 tarih, 27856 sayılı ve Karar Sayısı: 2011/1430 olan Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “2011 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar” ın 7.2. nolu maddede büyükbaş, küçükbaş hayvan, arı ve su ürünleri yetiştiriciliğinde organik tarım yapan çiftçilere hayvancılık desteklemelerine ilave olarak belirlenen organik tarım destekleme ödemesi yapılacağı ve ayrıca 7.4. nolu maddede ise organik tarım yapanlara aşağıda belirtilen miktarlarda destekleme ödemesi yapılacağı belirtilmiştir.

Çizelge 13. 2011 Yılında Yapılacak Tarımsal Destekleme Tutarları (Anonim, 2011a)

Sıra No	Desteklemeler	Destekleme Miktarı
1	Organik Tarım (Bitkisel üretim)	25 TL/dekar
2	Organik Tarım (Hayvancılık ilave destekleme)	
	Anaç Sığır	112,5 TL/baş
	Koyun-Keçi	7,5 TL/baş
	Arı	3,5 TL/ kovan
	Alabalık	0,325 TL/kg
	Çipura-Levrek	0,425 TL/kg

T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nca hazırlanan ve 26 Şubat 2009 tarih, 27153 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2009/30 sayılı “Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ” ile organik tarım ve iyi tarım uygulamaları destekleme çalışmalarında görev alacak kurum ve kuruluşların belirlenmesi, organik tarım

ve/veya iyi tarım uygulamaları faaliyetinde bulunan çiftçilere destekleme ödenmesi ile ödemeye ilişkin usul ve esaslara ilişkin mevzuat düzenlenmiştir.

Bunu takiben organik tarım yapan çiftçilerin desteklenmesine yönelik “Çiftçi Kayıt Sistemine Dahil Olan Çiftçilere Mazot, Gübre ve Toprak Analizi Destekleme ödemesi Yapılması ile Organik Tarım ve İyi Tarım

Uygulamalarına Destekleme ödemesi Yapılmasına İlişkin 2010/118 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı” 26 Şubat 2010 tarih ve 27505 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ayrıca “Organik Tarım Destekleme ödemesi Yapılmasına Dair 2010/24 No’lu Tebliğ” de 20 Haziran 2010 tarih ve 27617 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu tebliğ ile organik tarım destekleme çalışmalarında görev alacak kurum ve kuruluşlar ile organik tarım faaliyetinde bulunan çiftçilere destekleme ödemesi yapılmasına ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir. Türkiye’de, organik tarımın uygulanması ve geliştirilmesi, desteklemeler ve teşvikler, tüketicinin bilinçlendirilmesi, organik ürünlerin yurt içi ve yurt dışında pazarlanması, uygulamalardaki aksaklıkların tespit edilmesi ve bu konudaki stratejilerin belirlenmesi, organik tarım konusunda proje önerilerinin belirlenmesi ve araştırma önceliklerinin tespit edilmesi hususunda çalışmalarını “Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi” yürütmektedir.

T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nca hazırlanan 2006-2020 Organik Tarım Strateji Belgesi’nde belirtilen organik tarım destekleme hedefleri şöyle sıralanmıştır:

➤ Organik tarımın gelişmesi için; ürüne ve üretime yönelik destekler, konvansiyonel tarımdan organik tarıma geçiş desteği, pazarlamaya yönelik desteklerin sağlanması ve Türkiye’de ekonomik gelişmede dezavantajlı bölgelerin belirlenerek organik üretim yapan üreticilere alan ya da üretim miktarına göre bir destekleme verilmesi,

➤ Organik tarımın çevreye sağladığı olumlu katkılarının çevre programları içerisinde ilaveten desteklenmesi,

➤ Organik tarım yapan üreticilerin, kontrol ve sertifikasyon ücretleri ile analiz ücretlerinin desteklenmesi,

➤ Üretim-tüketim zincirinde depolama, paketleme, işleme ve nakliye gibi hasat sonrası işlemlerin geliştirilmesi için teşvik ve kredilerin verilmesi,

➤ Avrupa Birliği’nde olduğu gibi Türkiye’de de organik ürünlerin pazarlanması, üreticilerin eğitimi ve danışmanlık hizmetleri üretici birlikleri tarafından yapılmalı ve üretici

birliğine bağlı üreticilerin desteklerden daha fazla yararlanmasının sağlanması,

➤ Organik tarım ve gıda pazarının geliştirilmesine yönelik olarak mevcut desteklerin mali düzenlemeler ile pekiştirilmesi (Anonim, 2011b).

4. SONUÇ

Günümüzde Dünya nüfusu devamlı olarak artarken, mevcut doğal kaynaklar ise hızla tükenmektedir. Ayrıca küresel ısınma ve çevre kirliliği oranı artmış ve doğal denge bozulmaya başlamıştır. Bu olumsuz gelişmeler çerçevesinde, organik tarım sisteminin, çevre kirliliğini yavaşlatacak ve bozulmaya başlayan doğal dengenin yeniden kurulmasına yardımcı olacak bir tarımsal sistem olduğu düşünülmektedir. Bu sistemin uluslararası pazar hacminin her yıl artış göstermesi ile organik ürün arz ve talebinin sürekli artması, tüketici tercihlerinin ve üretici eğilimlerinin bu yöne kaydığının açık bir göstergesidir. Zira yakın bir gelecekte organik ürünlerin uluslararası ticaret hacminin yaklaşık değerinin yıllık 100 milyar \$ seviyesine ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Bugün Dünya’da en çok organik ürün üreten ülkeler genellikle gelişmekte olan ülkeler iken, en çok organik ürün tüketen ülkeler ise, genellikle gelişmiş olan ülkelerdir. Genel olarak Türkiye’nin dünya organik tarım ürünleri pazarındaki payı çok düşüktür. Türkiye’nin yurtiçi üretimi dış pazar talebine göre şekillenmektedir. Türkiye’nin organik ihracat ürünlerinin çok az bir bölümü işlenmiş tarım ve gıda ürünüdür. İç pazar talebi, tüketici bilinçsizliği, tanıtım eksikliği, ürünlerin pahalılığı, pazarlama problemleri gibi nedenlerden dolayı sınırlıdır. Diğer taraftan iç pazarın geliştirilmesine yönelik altyapı çalışmaları, tüketici bilinçlendirme faaliyetleri vb. destek hizmetleri yeterli değildir.

Türkiye’nin organik ürün üretim ve ihracat verileri incelendiğinde, sahip olduğu potansiyeli yeterince ve etkin kullanmadığı görülmektedir. Oysaki tarım için iklim ve toprak koşulları zaten elverişli olan Türkiye’nin, sahip olduğu biyolojik ve genetik çeşitliliğin de fazla olmasından dolayı, organik tarım sistemi için uygun bir ülke durumundadır. Bu durumda organik üretim

düzeşinin çok daha fazla artırılması, bunun yanında tüketimin de daha çok teşvik edilmesi gerekmektedir.

T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerine göre, 2009 yılında 501.641 hektar alanda organik tarım yapılmakta olan Türkiye'nin; hem iç pazarını, hem de uluslararası pazarları göz önünde bulundurarak, bu sektörden daha fazla söz sahibi olabilmek için yoğun çaba göstermesi, organik tarım ürünlerinde üretim artışı sağlanması ve etkin ticaret politikaları geliştirmesi gerekmektedir. Ayrıca organik tarım ürünlerinin kullanılması konusunda gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tüketicilerin bilinçlendirilmesi, organik tarım ürünlerinin rahatça satılabileceği pazarların oluşturulması ile üretim ve satış konularında ulusal stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca devlet tarafından organik tarıma verilen destekler artırılarak üreticilerin organik tarıma dönüşümü teşvik edilmelidir. Organik tarımla ilgili devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarınca araştırma, eğitim ve yayımlar yaygınlaştırılmalıdır. Bunun sonucunda ise, hem üretici gelirlerinin artacağı, hem de ülke ekonomisine önemli oranda katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Ak, İ., 2004. Ekolojik Tarım ve Hayvancılık. Süleyman Demirel Üniversitesi, 490–497 s. http://4uzbk.sdu.edu.tr/4UZBK/HBB/4UZBK_076.pdf (Erişim: 07.11.2011)
- Ak, İ., Kantar, F. 2007. Türkiye'de Ekolojik Hayvancılık Sürdürülebilir mi?. Tüm Süt, Et ve Damızlık Sığır Yetiştiricileri Derneği. <http://www.tusedad.org/upload/files/Ekolojik%20%20hayvanc%C4%B1%C4%B1k%20s%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir%20mi.doc> (Erişim: 14.11.2011)
- Altındışli, A., Aksoy U. 2010. Organik Tarımın Dünya'da ve Türkiye'deki Durumu, Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi. http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/b90614883e606d5_ek.pdf (Erişim: 14.11.2011)
- Anonim, 2009a. Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği, <http://www.eto.org.tr/dunya.html> (Erişim: 15.03.2011)
- Anonim, 2009b. Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği, <http://www.eto.org.tr/turkiye.html> (Erişim: 09.04.2011)
- Anonim, 2010a. T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı <http://www.tarim.gov.tr/Files/Images/organik>

_Tarim/2009_genelorganik_uretimverileri.doc (Erişim: 16.03.2011)

- Anonim, 2010b. T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, http://www.tarim.gov.tr/Files/Images/organik_Tarim/2009yili_organik_tarimsal_uretim_verileri.xls (Erişim: 07.03.2011)
- Anonim, 2010c. T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, http://www.tarim.gov.tr/Files/Images/organik_Tarim/2009yili_ithalat_verileri.xls (Erişim: 05.03.2011)
- Anonim, 2010d. T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, http://www.tarim.gov.tr/Files/Images/organik_Tarim/2010yillaragore_organikurun_ihrac_atimiz.xls (Erişim: 08.02.2011)
- Anonim, 2011a. T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim/org_tarim_destekler.html (Erişim: 06.03.2011)
- Anonim, 2011b. T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, http://www.tarim.gov.tr/%20uretim/Organik_Tarim/Organiktarim_Taslak_Strateji.html (Erişim: 10.01.2011)
- Anonim, 2011c. Hasad Organik Ekolojik Gıda San. Tic. Ltd. Şti., http://www.hasadorganik.com/fiyat_listesi.asp
- Migros Ticaret AŞ., <http://www.kangurum.com.tr/kangurum3-web/categoryMap.do?shopId=1> (Erişim: 11.03.2011)
- Atasever, S., Erdem, H. 2007. Organik Süt Sığırcılığının Genel Özellikleri Ve Türkiye'deki Uygulanabilirliği. Ondokuzmayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 2007. 22(3):337–342 [http://www3.omu.edu.tr/anajas/pdf/22\(3\)/337-342.pdf](http://www3.omu.edu.tr/anajas/pdf/22(3)/337-342.pdf) (Erişim: 12.11.2011)
- Avcı, M., 2007. Organik Tarımda Sertifikasyon Sistemi ve Belli Başlı Sertifikasyon Standartlarının Karşılaştırılması. (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarımsal Yapılar ve Sulama Anabilim Dalı. Bornova, İzmir.
- Bakırcı, M., 2005. Türkiye'de Organik Tarımın Geleceği ve Türkiye – Avrupa Birliği (AB) Tarım Müzakerelerine Etkisi. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Coğrafya Dergisi. Sayı:13. 67 – 83 s. İstanbul.
- Çiçek, H., Tandoğan, M. 2009. Organik Süt Sığırcılığında Üretim Maliyetleri ve Karlılık Açısından Bir Değerlendirme. Kafkas

- Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi
15 (1): 145–151, 2009
http://vetdergi.kafkas.edu.tr/extdocs/2009_1/145_151.pdf (Erişim: 14.11.2011)
- Çukur, F. ve Saner, G., 2005. Konvansiyonel ve Ekolojik Hayvancılık Sistemlerinin Sürdürülebilirliği ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, <http://www.dergi.adu.edu.tr/ziraatdergi/sayi03/fcukur.pdf> (Erişim: 08.11.2011) 2005; 2(1), 39 – 44 s. Aydın.
- İpek, S. ve Yaşar Çil, G., 2010. Uluslararası Ticari Boyutuyla Organik Tarım ve Devlet Destekleri. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, (5:1), 135 – 162 s. Çanakkale.
- Turhan, Ş., 2005, Tarımda Sürdürülebilirlik ve Organik Tarım. Tarım Ekonomisi Dergisi, Cilt:11 Sayı:1 İzmir.